

CSENDŐRSÉG ÉS A XIX-XX. SZÁZADI MAGYAR RENDSZERVÁLTOZÁSOK, A CSENDŐRSÉG HELYE A POLGÁRI MAGYAR RENDVÉDELEMBEN

A magyar nemzet XIX-XX. századi történelmében négy olyan rendszerváltozás valósult meg, amely érintette a csendőrség e térségben működő intézményét.

- Az 1848/1849-es forradalom- és szabadságharc után létrejövő neoabszolutizmus kiépítése jelentette az első rendszerváltást.
- Az 1867. évi dualisztikus államformára történő áttérés jelentette a második rendszerváltást.
- Az 1919-es rövid életű Tanácsköztársaság jelentette a harmadik rendszerváltást.
- Az 1945. utáni pártállam létrehozása pedig a negyedik rendszerváltást valósította meg.

A magyar nemzet többsége által lakott területen tehát három ízben állítottak fel csendőrséget. Először 1849-ben, amely 1867-ig működött. A Habsburg-csendőrség az 1848/1849-es forradalom- és szabadságharcot cári segédlettel leverő idegen elnyomó hatalom eszköze volt. A magyar állam korábbi rendvédelmi szervezeteinél kétség kívül sokkal nagyobb közbiztonságot teremtett. Az is tény azonban, hogy a magyar hazafiak üldözésében is jeleskedett. Ezt a szervezetet a kiegyezéskor a lakosság közutálata miatt sem lehetett átvenni. A politikai rendőri feladatokban való részvétele miatt a testület politikailag kompromittálódott. A magyar politikai erők a kiegyezés során nem kívántak olyan szervezetet átvenni, majd fenntartani, amely – mint a császári hatalom hírhedten hűséges támasza – az üldözésük és zaklatásuk kivitelezője volt.⁴¹²

A Kárpát-medencében 1848-1867-ig működő császári csendőrség kétség kívül csendőrség volt ugyan, de a legkevésbé sem lehet magyar szervezetnek nevezni. Az 1848/1849-es magyar forradalmat- és szabadságharcot felszámoló Habsburg-hatalom ugyanis – a korábbi magyar szabadságharcok leverését követő helyzethez képest – merőben új viszonyt hozott létre a császári hatalom és az ország között. Nevezetesen a magyar államiságot megszüntette. A magyar Szent Korona alá tartozó területeket tartományokra osztotta, amelyeket az Osztrák Császárságba tagolt. Az ország lakosságát ugyan nem telepítették ki és a javait sem kobozták el, azonban a magyar kultúrát a magánszférába szorították. A magyar állam és a magyar nemzet megsemmisítésére törekvő hatalom rendvédelmi testülete volt a császári csendőrség, amely a Habsburg monarchia teljes területére kiterjedően tevékenykedett. A magyar állam megszüntetése, a magyar nemzet elnyomása elvi alapját az úgynevezett jogeljátszás (Verwirkungstheorie) elmélet képezte, amely hg. Schwarzenberg nevéhez kapcsolható. A jogeljátszás elméletét Deák Ferenc

⁴¹² Rektor Béla: A Magyar Királyi Csendőrség oknyomozó története. Árpád Kiadó. Cleveland, OHIO, USA 1980. 49-67. o.

cáfolta meg a kiegyezés előkészítése kapcsán.⁴¹³ A császári csendőrséget tehát több okból sem lehet magyar szervezetnek tekinteni.

- A vizsgált időszakban nem létezett a magyar állam.
- A magyar államot felszámoló, a magyar nemzetet elnyomó idegen hatalom fegyveres testülete volt, amely közbiztonsági és politikai rendőri feladatokat egyaránt ellátott.
- A testület szolgálati nyelve, külsőségei, szellemisége egyaránt idegen volt a magyar hagyományoktól és kultúrától, valamint a nemzeti érdekektől.

Tény azonban, hogy csendőrség volt, mégpedig az első csendőrség típusú szervezet a Kárpát-medencében. Tény az is, hogy nem szakmai okokból, hanem deklaráltan politikai megfontolások nyomán szüntették meg a testületet a kiegyezéskor.

A kiegyezési törvények – amelyek az Osztrák-Magyar Monarchia két társországnak az Osztrák Császárságnak és a Magyar Királyságnak a viszonya mellett, az uralkodói hatalom és az alkotmányosság helyét és szerepét is szabályozták – pontosan meghatározták a közös ügyek rendszerét és azok intézésének a módját.⁴¹⁴ Az összes többi ügyet a két társország önállóan intézhette. Ez azonban nem zárta ki annak a lehetőségét, hogy a társországok egymásra tekintettel szabályozzák bizonyos ügyeiket. A kiegyezéskor a Magyar Királyságban a pénzügyőrséget például az osztrák minta alapján szervezték újjá jórészt a volt császári pénzügyőrség személyi állományának alkalmazásával. A magyar határőrizetet pedig a XIX-XX. század fordulóján az osztrák, illetve a bosznia-hercegovinai tapasztalatok figyelembe vételével szervezték újjá. A magyar politikai vezetés azonban politikai rendőri teendők ellátásával kompromittálódott szervezeteket nem kívánt átvenni, a személyi állományuk tagjait az újjá alakuló Magyar Királyság államapparátusában nem kívánta foglalkoztatni.⁴¹⁵

A császári csendőrséget tehát a magyar vezetés nem kívánta átvenni. A rendőri szervezettípus nem kielégítő eredményességű tevékenysége azonban mégis oda vezetett, hogy Tisza Kálmán irányításával a magyar állam átvette a csendőrség intézményét. Bár kétségtelenül nem az osztrák csendőrséget hívta be az országba, hanem önálló magyar csendőrséget hozott létre, hasonlóan Európa más országaiban. A XIX. Század minden bizonnyal a csendőrség diadalszázadának tekinthető, hiszen Európa valamennyi országában felállították a nemzeti csendőr testületeket.⁴¹⁶

A Magyar Királyi Csendőrség kiválóan ellátta feladatát. Működése nyomán a vidék közbiztonsága megszilárdult. A létrehozás és a háborús évek kivételével a szervezet 90 %

⁴¹³ Deák Ferenc: Adalékok a magyar közjoghoz. Pest, 1985. 170-171. o.

⁴¹⁴ A közös érdekeltségű viszonyok – illetve az osztrák kiegyezési törvény terminológiája szerint a közös ügyek – közé tartoztak a:

- hadügy, külügy és a finanszírozásukra szolgáló pénzügy (Ezeket „pragmatikus ügyeknek” is nevezték, mivel a Pragmatica Sanctio-ból származtak);
- hitelügy;

- vám- és kereskedelmi szövetség, gazdasági szerződések külállamokkal, közvetett adózás, vasút, hajózás, posta, pénzügyrendszer és jegybank. (Ezen ügyekben fennállt a két társország önálló intézkedésének a joga, ha az egyezkedés megghiúsult. Ezt az ügycsoportot nevezték a későbbiek során „nem közös de egyetértőleg intézendő ügyeknek” amelyet a hitelüggyel kiegészítve „dualisztikus ügyeknek” is neveztek.)

⁴¹⁵ Deák Ágnes: Államrendőrség és besúgóhálózat Magyarországon egy rendszerváltás fordulatos hónapjaiban 1860-1861. Századok 2006/6. sz. 1551-1574. o. és

Deák Ágnes: Egy régi politikai rendszerváltás és az államrendőrség. Történelmi Szemle 2007/3. sz. 351-372. o.

⁴¹⁶ Rektor Béla: i.m. 30-43. o.

körüli bűnfelderítési mutatókat produkált. Ennek ellenére a törvény által létrehozott testületet a Tanácsköztársaság időszakában rendeleti úton számolták fel a polgári magyar állam többi szervezetéhez hasonlóan. Pedig a XIX. század utolsó negyedében nem egyszerű elhatározás nyomán került sor a magyar csendőrség létrehozására. Az első elképzelés az volt, hogy – napjaink terminológiájával élve – valamennyi önkormányzat önálló rendőrséget hozzon létre, hiszen a rendvédelem jogosultságai az önkormányzatokat és a kormányt illették meg. Nyilvánvalóvá vált azonban, hogy a falvak ereje a rend fenntartására nem elégséges, A régi vármegyei rendvédelmi rendszer pedig elavult. Kezdetben kormánybiztosokat küldtek ki a rend helyreállítás céljából. A különleges jogkörrel felruházott kormánybiztosok, drasztikus módszerekkel rendet teremtettek ugyan, amint azonban a tevékenységüket befejezték az anarchia visszarendeződött. Ilyen előzmények nyomán döntött úgy Tisza Kálmán, hogy létrehozza a Magyar Királyi Csendőrséget.⁴¹⁷

A Tanácsköztársaság után a szervezetet romjaiból állították helyre, illetve szervezték újjá. A Magyar Királyi Csendőrség a két világháború között a dualizmuskorhoz hasonlóan ugyancsak kiváló bűnfelderítési eredményeket ért el. 1945-ben az Ideiglenes Nemzeti Kormány – a Tanácsköztársasághoz hasonlóan – rendelettel szüntette meg a Magyar Királyi Csendőrséget. Az első két csendőrség feloszlathoz hasonlóan politikai indokok alapján. 1945-ben az indoklást a magyar zsidóság deportálásának megvalósítása képezte. Tény, hogy a Magyar Királyi Csendőrség részt vett a magyar zsidóság deportálásának szívenletes cselekedetében. Tény azonban az is, hogy ezen embertelen feladatban nem vett részt a testület teljes személyi állománya, illetve a magyar állam más szervezetei – mint például városokban a rendőrség – ugyancsak részese volt a zsidóság elhurcolásának. Ennek ellenére a Magyar Királyi Csendőrséget tették meg bűnbak szervezetnek, összesen a bűnösöket a büntelenekkel.⁴¹⁸

Ennek érdekében olyan igazolási eljárási szabályokat alkalmaztak a testület tagjaival szemben, amelyek elve lehetlenné tették a személyi állomány igazolását. Ezen szabályokat pedig kizárólag a csendőrséggel szemben alkalmazták. Csak azt a csendőrt lehetett igazolni, aki bizonyítani tudta, hogy az ellen az állam ellen harcolt fegyveresen, amelynek a rendjét kellett volna védenie. Aki ellenállói tevékenységét nem tudta bizonyítani nem lehetett igazoltnak tekinteni, ebből adódóan pedig nem vállalhatott állást a közsférában, a nyugdíjától pedig elesett. A nyugdíjat az 1939. után nyugdíjazott csendőrök özvegyeitől is elvonták, hacsak az özvegy be nem bizonyította — a csendőrök számára külön felállított „Különleges Igazoló Bizottságnál”—. hogy elhunyt férje aktív szolgálatteljesítése idején olyan súlyos fegyelmi vétséget, vagy bűncselekményt követett el, amely az elkövetés idején mindenképpen a testülettől történő eltávolítást vonta volna maga után.⁴¹⁹

Nyilvánvaló tehát, hogy a magyar szidóság deportálásának indoka csupán ürügy volt, mivel a deportálásban részt vevő valamennyi szervezetre ki kellett volna terjeszteni az

⁴¹⁷ Csapó Csaba: *A Magyar Királyi Csendőrség története 1881-1914*. Pro Pannónia Kiadói Alapítvány. Pannónia Könyvek. Pécs, 1999. 20-51. o.

⁴¹⁸ Kaiser Ferenc: *A Magyar Királyi Csendőrség története a két világháború között*. Pro Pannónia Kiadói Alapítvány. Pannónia Könyvek. Pécs, 2002. 133-137. o.

⁴¹⁹ „A bizottság »igazolt határozatot« hoz, ha a volt csendőrségi személy bebizonyítja, hogy:
a, a német ellenes ellenállási mozgalomban személyesen és hatékonyan részt vett, vagy
b, az ország felszabadulása előtt működött magyar kormányok törvényeivel, rendeleteivel, intézkedéseivel és utasításaival tevőlegesen, vagy szolgálati mulasztásokkal szembefordult, vagy
c, bár szolgálatát ellátta, tényleges segítséget nyújtott a demokratikus szervezkedéseknek, vagy azokban részt vevő egyéneknek.” (1690/1945. ME rendelet, Magyar Közlöny 1945. 26. sz. 3-4. o.)

eljárást, ami azonban nem történt meg. A cél tehát nem a bűnösök felderítése, hanem a testület kiiktatása volt. A magyarországi harcok során életben maradt és Magyarországon tartózkodó csendőrök közül ötezer fő jelent meg a Különleges Igazoló Bizottság előtt, közülük kétszázharminc főt igazoltak.⁴²⁰

A drákói eljárás kidolgozóit minden bizonnyal nem az a cél vezérelte, hogy a zsidóság deportálásáért felelősöket felelősségre vonják. Amennyiben ugyanis ezt a célt tartották volna szem előtt, valószínűleg nem került volna el a figyelmüket az a körülmény, hogy a zsidó menekülőket segítő csendőrök is áldozatául eshetnek ezen eljárásnak. Nevezetesen a XX. század elején a történelmi Magyarország Romániával közös határán szolgálatot teljesítő csendőrök tűzharcban verték vissza a pogromok elől menekülő zsidókat üldöző csoportokat. A csendőrök parancsba kapták, hogy a menekülőket át kell engedni az államhatáron az ország területére függetlenül attól, hogy vannak-e irataik és azok milyenek. Az üldözőket pedig, ha kell fegyverhasználatra is vissza kell vetni a határ túloldalára. A csendőrök parancs szerint jártak el, a menekülőket pedig vonatra ültették és a budapesti zsidó közösséget értesítették az érkezésükről, akik a menekültek további sorsát intézték.⁴²¹ Mivel a Magyar Királyság fegyveres szervezetinél a szolgálati idő egyöntetűen harmincöt év volt, az 1905-ben szolgálatba lépő csendőr 1940-ben mehetett nyugdíjba. Ebből fakadóan pedig rá is vonatkozott az 1939. után nyugdíjazottak nyugellátásának megvonása, hacsak be nem bizonyította, hogy nyugdíjas csendőrként fegyveresen harcolt a magyar állam ellen.

Amennyiben tehát nem a zsidóság deportálása volt a testület megszüntetésének valódi oka, akkor vajon mi lehetett? Az ok a hatalom megragadásában kereshető. A kommunista párt „szalámi taktikájába” kitűnően beleillett a csendőrség kiiktatása a magyar állam szervezetéből. Köztudomású volt, hogy a csendőrség a polgári magyar állam elkötelezett híve, egyben pedig az ország legerősebb és legszínvonalasabb rendvédelmi testülete. Kiiktatásával jelentős mértékben gyengült a polgári oldal, egyben pedig erősödött a kommunista párt, mivel a csendőrség hatáskörét a rendőrség vehette át, amelyet fel lehetett tölteni kommunista szimpatizáns személyekkel. Ezáltal a kommunista párt befolyása alá vonhatta a magyar rendvédelemben döntő szerephez jutó rendőrséget.

Ez a taktika hasonlított a honvédelem terén alkalmazotthoz. A vesztes háború következményeit viselő honvédség reorganizálásával késlekedtek. A határőrséget azonban kivonták a honvédelmi tárca befolyása alól. Élére – a SZEB segítségével – a kommunista párt emberét Pálffy Györgyöt helyezték. Az új parancsnok irányításával a honvédséget túlszárnyaló szervezették fejlesztették a határőrséget, amelynek a személyi állományát ugyancsak baloldali szimpatizánsokkal töltötték fel. Így módon a magyar állam honvédelmének és rendvédelmének a két legerősebb szervezetét a kommunista párt befolyása alá vonták. Ebben a folyamatban a Magyar Királyi Csendőrség számára a kommunista párt befolyása alá vonható testületek körében nem juthatott hely.

A csendőrség osztrák és magyar szervezetét tehát összesen három alkalommal szüntették meg a magyar kultúrkörben. Először a császári csendőrséget számolták fel 1867-ben, majd a Magyar Királyi Csendőrséget 1919-ben és 1945-ben. Mindhárom alkalommal nem a csendőrség szervezete, hanem a magyar állam volt a tét. A politikai hatalmat megragadók olyan államot akartak, amelyből hiányzik a korábbi hatalom egyik legeredményesebben működő szervezete a csendőrség. A dualizmus és a két világháború közötti időszakban azonban a testületet reorganizálták, mivel a polgári magyar állam

⁴²⁰ Magyar Közlöny, II.évf. (1946) 192.sz.

⁴²¹ Parádi József: A határszéli csendőrség 1891-1914. Határőrség. Budapest, 1984.

felszámolása nem volt cél. 1881-ben a csendőrségi testülettípus magyar változatát hozták létre, amelyet 1919 őszével kezdődően több éves munkával újjászerveztek. Amikor azonban a polgári magyar állam megsemmisítése volt a cél a magyar csendőrség újjászervezésére értelemszerűen nem kerülhetett sor.

A harmadik évezred elején a történelem-tudomány a korabeli politikai érdekek és érzelmek nélkül képes volt feltárni és értékelni a csendőrség történetét. A köztudatban azonban tovább élnek a testülettel kapcsolatos pozitív és negatív előítéletek. Jogi tekintetben ugyan a csendőrségre vonatkozó külön jogszabály nem jelent meg, azonban a Minisztertanács 1987-ben hatálytalanította mindazon korábbi rendeleteket, amelyek az 1987. évi rendelete mellékletében nem szerepeltek. Mivel az 1690/1945. ME.r. ezen jegyzékben nem szerepelt a Magyar Királyi Csendőrség felosztatását és kollektív bűnösségét kimondó rendeletet a Grósz Károly által vezetett Minisztertanács eltörölte.⁴²² 1990-ben kormányrendelet foglalkozott az 1945. és 1963. között törvénysértő módon elítéltek nyugdíjcsökkentésének megszüntetésével.⁴²³ 1991-ben alkotmánybírósági határozat nyilvánította alkotmányellenessé a Magyar Királyi Csendőrségről szóló 1945. évi miniszterelnöki rendeletet.⁴²⁴ 1991-ben kormányrendelet enyhítette a volt közsolgálati alkalmazottakat, köztük az egykori csendőröket érintő nyugdíjjogi hátrányokat.⁴²⁵ 1992-ben pedig törvény foglalkozott az életüktől és szabadságuktól politikai okok miatt megfosztottak kárpótlásával.⁴²⁶

A rehabilitáció természetesen nem vonatkozik azokra a csendőrökre, akik valóban elkövettek valamilyen bűncselekményt. Azért azonban, mert valaki a Magyar Királyi Csendőrség tagja volt senkit sem érhet ma már joghátrány a Magyar Köztársaságban. A rehabilitáció azonban felemás módon sikerült, mivel nem vitte végig a testületet felosztató és alkotmányellenesnek minősített rendelet következményeként keletkezett ítéletek hatálytalanítását. Az úgynevezett ki-kit győz le, majd a pártállami viszonyok között – nyilvánvalóan politikai prekonceptciók alapján született – jogsértő ítéletek felülvizsgálatához olyan követelményeket támaszt, mintha ezen ítéletek jogállami körülmények között születtek volna. Az érintettek szinte kivétel nélkül meghaltak, még a nyugati emigrációban hosszabb életkort megéltek is. A rehabilitációért ma már a leszármazottak küzdenek.

A Magyarországon élő csendőrökkel kapcsolatos események azonban nem fejeződtek be a második világháború lezárásához fűződő jogi aktussal. Az 1956-os forradalom pártállami megítéléséből fakadóan a pártállam hivatalos ideológiája az volt, hogy – korabeli terminológiával élve – az ellenforradalmat a volt uralkodó osztály és csatlósai idézték elő. Újra elővették a csendőröket, bár a pártállam állambiztonsági szervezeteinek látóköréből sohasem kerültek ki. Azokról a csendőrökről ugyanis, akiket nem igazoltak, külön lista készült. A listán szereplőket pedig folyamatosan figyelemmel

⁴²² Az 1960 előtt kibocsátott kormányszintű jogszabályok rendezéséről szóló 86/1987. MT. rendelet

⁴²³ Az 1945 és 1963 között törvénysértő módon elítéltek, az 1956-os forradalommal és szabadságharcral összefüggésben elítéltek, valamint a korábbi nyugdíjcsökkentés megszüntetéséről, továbbá az egyes személyes szabadságot korlátozó intézkedések hatálya alatt állt személyek társadalombiztosítási és munkajogi helyzetének rendezéséről szóló 93/1990. Korm. rendelet

⁴²⁴ A csendőrség felosztatásáról és az államrendőrség megszervezéséről szóló 1690/1945. M.E. rendelet, illetve a társadalombiztosításról szóló 1975. évi II. törvény végrehajtásáról szóló 17/1975. (VI. 14.) MT rendelet alkotmányellenességéről 44/1991. ABH

⁴²⁵ A volt közsolgálati alkalmazottakat érintő nyugdíjjogi hátrányok enyhítéséről szóló 112/1991. Korm. rendelet

⁴²⁶ Az életüktől és szabadságuktól politikai okból jogtalanul megfosztottak kárpótlásáról szóló 1992. évi XXXII. törvény

kísérték, gondoskodtak arról, hogy a lehető legkedvezőtlenebb munkaköröket tölthessék csak be, az állambiztonsági szervezetek keresték az alkalmat arra, hogy bíróság elé állíthassák őket. 1956. után újra elővették a csendőröket. 1959-ben a magyar állambiztonsági szervezetek 148 csendőr elleni büntető-eljárásra láttak esélyt. Összességében 1945. és 1961. között a Magyar Királyi Csendőrség személyi állományából harminchárom főt végeztek ki. A budapesti népbíróság ítélete alapján hét főt, a katonai bíróságok ítélete alapján pedig huszonhat főt.

Ezekkel az ítéletekkel az utókornak nem azért vannak fenntartásai, mert bűncselekményeket elkövető személyeket magyar bíróságok elítéltek. Az ítéleteket a kutatók többnyire azért tekintik aggályosnak, mert jelentős részük olyan jogszabályok alapján született, amelyeket később hatálytalanítottak, illetve a korabeli hatályos jogszabályokkal sem állt az ítéletek egy része összhangban. E téren azonban még nem lehet egyértelműen állást foglalni mivel még nem valósult meg valamennyi eljárás feltárása.⁴²⁷

A magyar nemzet történelmében a csendőrség intézménye összekapcsolódott a polgári állam létével. Függetlenül attól, hogy az állam központosított, vagy kevésbé centralizált formában működött, illetve a diktatórikus, vagy demokratikus berendezkedés jellemezte, mint a neoabszolutizmus, továbbá a dualizmus időszakában, a csendőrség a rendvédelmi rendszer részét képezte, a testület a rendvédelem meghatározó eleme volt.⁴²⁸ Működési területe kiterjedt – a törvényhatósági jogú városok kivételével – az ország területének és lakosságának döntő többségére, illetve – amennyibe azt a törvényhatósági jogú város igényelte – működési területét részben vagy egészében ezen települések hatósági területére is kiterjeszthette.⁴²⁹

A testület létszáma a dualizmus időszakában – a horvát csendőrségtől eltekintve, és az osztrák-magyar közös felügyelet alatt álló Bosznia-hercegovinában működő csendőrséget figyelmen kívül hagyva – 12 000 fő volt. Ebben az időben az ország területe megközelítőleg 283 000 km²-t foglalt magába, a lakosság száma pedig mintegy 20 000 000 főt tett ki. A testület létszáma a trianoni határok között is 12 000 fő maradt. A terület visszacsatolások és a háborús körülmények miatt ezt a létszámot ugyan 20 000 – 22 000 főre emelték, azonban ebbe a létszámba beletartoztak a sorozott személyi állományt is alkalmazó csendőr zászlóaljok. Ezen zászlóaljakat pedig a várható partizántevékenység elleni eredményes karhatalmi fellépés eszközének szánták.⁴³⁰

A megalakulás és az első világháború éveit leszámítva – amikor a frontszolgálatra behívott csendőrök helyére, a frontszolgálat ellátására többé-kevésbé alkalmatlan és a rend védelmében járatlan póttartalékosokat vezényeltek a testülethez – a Magyar Királyi Csendőrség 90 % körüli bünfelderítési mutatókat ért el.⁴³¹

⁴²⁷ Kovács Zoltán András: Csendőrsors Magyarországon 1945 után. In: Okvát Imre (szerk.): Katonai perek a kommunista diktatúra időszakában 1945-1958. Történelmi Hivatal. Budapest, 2001. 103-140. o.

⁴²⁸ Franz Hesztera: Die Kommandostrukturen der Gendarmerie von 1850 bis 1993. (A csendőrség parancsnoklási rendszere 1850-től 1993-ig.) Rendvédelem-történeti Füzetek 1994/5. sz. 18-27. o.

Preszly Lóránd: A Magyar Királyi Csendőrség története 1881-1918. Honvédelmi Sajtóvállalat. Budapest, 1920.

Rektor Béla: i.m.

⁴²⁹ A közbiztonsági szolgálat szervezéséről szóló 1881. évi III. törvénycikk, illetve a Magyar Királyi Csendőrség által a törvényhatósági joggal felruházott városok kül- és belterületein való teljesítendőkről szóló 1882. évi X. törvénycikk

⁴³⁰ Parádi József: La Gendarmerie hongroise: naissance et fonctionnement 1881-1914. (A Magyar Királyi Csendőrség szervezete és működése 1881-1914.) *Revue de la gendarmerie nationale* 2002/205. sz. 109-114. o. és Parádi József: A Magyar Királyi Csendőrség szervezete. Rendvédelem-történeti Füzetek 2010/24. sz. 100-104. o.

⁴³¹ Szakály Sándor: Adatok és dokumentumok a Magyar Királyi Csendőrség történetének tanulmányozásához. Rubicon 2010/202. sz. Forrás: Onlineplusz www.rubicon.hu

A testületen belüli függelmi viszonyok katonaiak voltak. A szervezet tagjai személyükben katonának minősültek, ezért a honvédelmi tárca felügyelete alá is tartoztak. A csendőröket a katonákra általában vonatkozó jogszabályok és kötelezettségek illették meg. A csendőr legénység a honvéd altiszti kar jellegével bírt. A csendőrség személyi állománya katonai rendfokozatot viselt, katonai képzettséggel is rendelkezett a csendőri felkészültsége mellett. A testület eredményes működését szakszemélyzet foglalkoztatása segítette elő, mint például gazdászok, orvosok stb.⁴³²

A testületet a felfegyverzettsége és felszereltsége kizárólag rendvédelmi feladatok ellátására tette alkalmassá. E tevékenységi körbe tartozott a karhatalmi és a katonai rendőri teendők ellátása a tábori csendőri szolgálat által.⁴³³

A testület egyvonalas, de több szintes formában működött, bár a szervezet a szolgálati ágak kiépülésével fokozatosan differenciálódott (vízi, vasúti, légi, közúti csendőrség, nyomozó parancsnokság stb.).⁴³⁴

A diszlokáció szétagolt volt. 6-20 fő közötti őrsökön teljesített szolgálatot a személyi állomány mintegy 90 %-a. A szakasz-, szárny-, és kerületparancsnokságok, valamint a csendőrfelügyelőség rendkívül kis létszámmal működtek. A parancsnokságok tevékenységét egy-egy kis létszámú őrs biztosította. A parancsnokságokat városokba telepítették, lehetőleg több egymás feletti parancsnokságot egy helyre. A testület személyi ügyeit a honvédelmi tárca, az összes többi ügyeit pedig a belügyi tárca egy-egy osztálya intézte. Kerületenként úgynevezett pótszárnyat is működtettek, amely a szolgálati feladatok eredményes ellátását közvetlenül elősegítő teendőket végezte. Ide tartoztak a gazdászok, a személyügy, a képzés stb.⁴³⁵

A testületen belül szigorú katonás rend és fegyelem uralkodott. A személyi állomány tevékenységét és magatartását részletekbe menő aprólékos és egyértelmű elvárások szabályozták. A szabályozások tartalma a törvényes renddel összhangban állt. A csendőrökre ugyanazok a jogszabályok vonatkoztak, mint a rendvédelem egészére. A csendőrségi jogsértésekre vonatkozó legendáriumok döntően a preconcepációs történelemértelmezés következményei. A csendőrség személyi állományának tagjai jóval mérsékeltébb arányban követtek le jogsértéseket, mint a társ rendvédelmi testületek azonos létszámú tagjai. Igaz azonban, hogy a csendőrség ezeket a jogsértéseket szigorúbban bírálta el mint a társ rendvédelmi testületek.⁴³⁶

Az eredményes és részrehajlás nélküli szolgálatellátás kivívta a lakosság körében a csendőrség és tagjai tiszteletét. Ugyanakkor a bűncselekményt elkövetők szinte biztosak lehettek abban, hogy a csendőrség viszonylag rövid időn belül a nyomukra bukkan. A bűncselekmények rendkívül magas felderítési aránya pedig nem hagyott kétséget afelől, hogy a bűncselekményt elkövető nem marad büntetlenül.⁴³⁷

⁴³² Parádi József: A polgári magyar állam első központosított közbiztonsági szervezete a Magyar Királyi Csendőrség. *Belügyi Szemle* 1989/2. sz. 35-40. o.

⁴³³ Szakály Sándor: A Horthy-hadsereg tábori csendőrségének megszervezése és alkalmazása a második világháború időszakában 1938-1944. *Hadtörténelmi Közlemények* 1981/3. sz.

Szakály Sándor: Az Osztrák-Magyar Monarchia hadseregének tábori csendőrsége. *Rendvédelem-történeti Füzetek* 1994/5. sz. 55-58. o.

Szakály Sándor: A magyar tábori csendőrség története 1938-1945. Ister. Budapest, 2000.

⁴³⁴ Forró János: A csendőrség története. A csendőr őrs. *Rendvédelem-történeti Füzetek* 1993/4. sz. 132-151. o.

⁴³⁵ Kaiser Ferenc: A Magyar Királyi Csendőrség az alapítástól a felbomlásig 1881-1919. *Rubicon* 2010/202. sz. 4-10. o.

⁴³⁶ Csapó Csaba: A csendőri szolgálat. *Rubicon* 2010/202. sz. 11-13. o.

⁴³⁷ Forró János: A csendőr kerület rendvédelmi tevékenységének értékelése. *Rendvédelem-történeti Füzetek* 1997/8. sz. 41-45. o.

A Magyar Királyi Csendőrség a dualizmus és a két világháború időszakban is végrehajtó szervezet volt a fogalom azon értelmében, hogy a testület önálló bűnüldözési jogosultságokkal nem rendelkezett. Szolgálatát az önkormányzatok, illetve a bíróságok és az ügyészség felszólítása alapján végezte. Az önkormányzatokat illette meg a rend fenntartásának jogosultsága. E jogosultságuk eredményes megvalósítása érdekében hozhattak létre rendvédelmi testületeket. Mivel azonban bebizonyosodott, hogy a falvak erőforrásai nem elégségesek az eredményesen működő rendvédelmi testületek létrehozására, ezért e települések a központi államhatalom által létrehozott rendvédelmi testületet kérhették fel a rend fenntartására irányuló teendők ellátására. A korabeli jogi szabályozás a rend védelme részterületeinek szabályait nem a testületi törvények keretében állapította meg, hanem önálló törvények formájában, amelyek egyformán vonatkoztak valamennyi önkormányzatra, illetve az önkormányzatok, vagy a központi államhatalom által létrehozott rendvédelmi testületre. A Magyar Királyi Csendőrség természetesen önállóan is felléphetett a bűnözőkkel szemben, ha szolgálatellátása során tapasztalt bűncselekményt.⁴³⁸

A testületen belül élesen elváltak egymástól a vezetői és a végrehajtói munkakörök. A csendőrtisztek – a csendőr legénységgel ellentétben – az állampolgárokkal, mint hatósági személyek nem kerülhettek kapcsolatba. Feladatukat a szervezés, irányítás, oktatás, ellenőrzés alkotta. A csendőri szolgálat valamennyi szinten nehéz volt, csak más módon. A legénység szolgálati ideje általában 12-16 órát tett ki, kisebb pihenőkkel megszakítva.⁴³⁹

A csendőrségi szolgálat lényegét a megelőzés alkotta. Ez nem azt jelentette, hogy a szervezetben bűnmegelőzési egységeket hoztak létre. Ezeket a kortársak minden bizonnyal feleslegesnek tartották volna, hiszen a szervezet egésze működött bűnmegelőző jelleggel. Mivel a csendőrségi struktúra alapeleme az őrs volt, már az őrsök helyének kijelölése során figyelembe vették a leendő járőrtevékenység számára kedvező elhelyezkedést. Az őrsök diszlokációjának kialakítása során figyelembe vették a domborzati viszonyokat, a terep fedettségét, a közlekedési hálózat jellegét, a lakosság sűrűségét és összetételét, a bűnügyi fertőzöttséget, a védelemre érdemes műtárgyakat és egyéb értékeket stb. Ebből fakadóan általában 3-6 falura terjedt ki egy-egy csendőrőrs működési területe. Az őrs személyi állományának folyamatosan portyáznia kellett a rájuk bízott területen. Természetesen a bűnelkövetések valószínűsíthető helyszíneit és a bűnözőket kiemelt figyelemmel kísérték. Soha nem lehetett tudni, hogy hol és mikor bukkan fel csendőrrjárőr.⁴⁴⁰

Egyértelműen megállapítható, hogy a Magyar Királyi Csendőrség céljának elérése, azaz a közrend biztosítása és a jogrend védelme érdekében nem rendelkezett a társ rendvédelmi testületektől eltérő jogosultságokkal, vagy különleges felszereltséggel. Joggal merülhet fel a kérdés, mi volt a testület titka? Hogyan teremthette meg és tarthatta fenn a magyar vidék máig irigylésre méltó közbiztonságát? Álláspontom szerint ennek alapvetően két oka volt, bár a kedvező eredmények kialakításában minden bizonnyal több körülmény is közre játszott. A Magyar Királyi Csendőrség kiváló eredményei okának: a személyi

⁴³⁸ Szikinger István: A rendvédelmi jog szabályozása a dualizmus korában. Rendvédelem-történeti Füzetek 1993/4. sz. 187-198. o.

Mezey Barna: Rendvédelmi jog a két világháború között. Rendvédelem-történeti Füzetek 1995/6. sz. 61-63. o.

⁴³⁹ Kaiser Ferenc: Csendőrség a Horthy-korban 1919-1945. *Rubicon* 2010/202. sz. 14-25. o.

⁴⁴⁰ Kaiser Ferenc: Élet a csendőr őrsön. *Rubicon* 2010/202. sz. 32-42. o.

állomány felkészültségét és szellemiségét, valamint a közhatalosi személyek rendszerében markánsan kifejezésre jutó széleskörű társadalmi támogatottságát tartom.⁴⁴¹

A Magyar Királyi Csendőrség személyi állományának formálása terén kiemelt szerepet játszott a humán viszonyrendszer. A humán viszonyrendszeren belül a fizetést a pótlékaival és a nyugdíjat tartom a legmeghatározóbb elemeknek.

Az állami alkalmazottak fizetése a dualizmus és a két világháború közötti időben is egységes volt. A fizetés nem attól függött, hogy az állam mely alrendszerében tevékenykedtek az állami alkalmazottak. A fizetés alapvetően a képzettség függvénye volt. Erre épült a gyakorlati munka tapasztalatait honoráló rendszer. A hasonló szintű végzettséget igénylő, de eltérő nehézségű, illetve veszélyeztetettségű beosztások között pótlékokkal tettek különbséget. A csendőrök például csendőrségi pótlékokra voltak jogosultak.⁴⁴²

A képzettségen és a gyakorlaton nyugvó egységes *állami fizetési rendszer* nem magyar találmány volt, hiszen az a Habsburg -birodalomban érelődött ki több évszázados fejlődés eredményeként.

Az állami alkalmazottak ellátásának alapelve az volt, hogy az állam köteles alkalmazottai részére a társadalmi állásuknak megfelelő életvitelhez szükséges feltételeket biztosítani. Ezen elv érvényesült a fegyveres szervezetek, így a csendőrség esetében is. Az ellátás részét képezte az aktív korúak esetében a fizetés, a lakbérpótlék, a családi pótlék, egyes beosztásokhoz kapcsolódóan pedig az istállóbér a lótápváltsággal és lóáltalánnyal, valamint a működési pótlék, továbbá az irodai munkakörben tevékenykedők számára az irodaszer általan. Eseti alkalmakra járt továbbá az utazási költségtérítés és napidíj a szolgálati utak alkalmával, továbbá a szolgálati érdekekkel összhangban álló költözködés esetén a költözködési illetmény. A fegyveres szolgálat során szerzett sérülések után pedig sérülési pótdíj is járt.⁴⁴³

Az illetmények, pótlékok és díjak elnevezése önmagáért beszél. Néhány azonban magyarázatra szorul.

A *működési pótdíj* azokhoz a beosztásokhoz kapcsolódott, amelyekben reprezentáció is előfordult. Ennek a fedezésére volt hivatott a működési pótdíj, amely nem kötött összeg volt, hanem a beosztást betöltő fizetésének meghatározott százaléka. Így módon biztosították, hogy a szélesebb körű reprezentációt igénylő, magasabb beosztást betöltő személy működési pótdíjának összege nagyobb legyen.

A *családi pótlék* a gyermekek számával arányosan nőtt. Mindaddig járt – függetlenül attól, hogy a családfő még aktív szolgálatot látott el, vagy már nyugdíjba vonult – amíg a gyermekek nagykorúvá serdültek, illetve azon túl is a tanulmányaik befejezéséig. Szellemi és testi fogyatékos – önmaguk ellátására alkalmatlan – gyermekek esetében a szülők halála után is járt a gyámnak a családi pótlék a fogyatékos gyermek haláláig.⁴⁴⁴

A *lakbérpótlék* nem azt jelentette, hogy az állam az alkalmazotta lakbérének egy részét kifizeti. A lakbérpótlék a teljes lakbér kiegyenlítését jelentette. A családfő által betöltött tisztségtől és a család nagyságától függően állapították meg a lakbérpótlék összegét. Ez az összeg a gyakorlatban is fedezte a lakás bérleti díját. A kívánatos lakásnál

⁴⁴¹ Parádi Ákos: A magyar rendvédelem civil szerveződései 1867-1945. Rendvédelem-történeti Füzetek 2008/18. sz. 64-87. o.

⁴⁴² Parádi József (szerk.): A magyar rendvédelem története. Osiris. Budapest, 1996. 323. és 331. o.

⁴⁴³ Parádi József: A magyar rendvédelem személyi állományának szociális viszonyai 1867-1945. Rendvédelem-történeti Füzetek 2008/17. sz. 57-87. o.

⁴⁴⁴ Uo.

rosszabb körülmények között a lakbérpótlékban részesülők nem lakhattak. Nem választhattak továbbá lakóhelyükül bűnügyileg fertőzött negyedek sem. Nagyobb településeken az állam külön lakótelepeket hozott létre, amelynek a házait, illetve lakásait az állami alkalmazottak számára adták bérbe. Nem volt azonban kötelező itt lakást bérelni. A többség azonban mégis ezt a lehetőséget vette igénybe, mivel olcsóbb volt az azonos szolgáltatást nyújtó civil lakáskínálatnál. A lakbérpótlék a nyugalmazott állami alkalmazottakat is megillette, sőt a haláluk után az özvegyüket is mindaddig, amíg újra férjhez nem mentek. A csendőrség esetében a lakbérpótlék valamennyi tisztet megillette. A legénység tagjai közül csak a nők voltak jogosultak lakbérpótlékra. A csendőr legénység nőtlen tagjait viszont szolgálati helyükön laktanyai elhelyezés illette meg.⁴⁴⁵

Az állami alkalmazottakra vonatkozó szabályok a fegyveres és a civil állományra egyaránt vonatkoztak, így azok kiterjedtek a Magyar Királyi Csendőrség személyi állományára is.

A fizetés mértékét a képzettség és a tapasztaltság határozta meg. A legmagasabb szakismerettel és leghosszabb szolgálati idővel rendelkezők részesültek a legmagasabb fizetésben.

Az államapparátus érettségét, vagy annál magasabb végzettséget igénylő beosztásait 11 fizetési osztályba sorolták. E tizenegy osztályt alkalmazták az állam egész területén így a rendvédelem területén is. A legalacsonyabbak a XI. fizetési osztályba tartozó beosztások voltak, amelyekbe érettségi birtokában is ki lehetett nevezni a jelentkezőket. A tizenegy fizetési osztály alsó felében „A” és „B” fizetési csoportokat alakítottak ki az érettségizettek és diplomások számára. A diplomával rendelkezők eleve a magasabb jövedelmet biztosító „A” csoportba kerültek besorolásra. A diplomások azonban – amennyiben arra lehetőség nyílt – idővel, végigjárva az alsóbb fizetési fokozatokat, magasabb fokozatba is kerülhettek, amelyek betöltéséhez az érettségi már nem volt elegendő. A magasabb osztályokba tartozó beosztások betöltéséhez magasabb képzettséggel kellett rendelkezni. A fizetési osztályokba tartozó beosztások számát egymáshoz viszonyított százalékos arányban határozták meg. A státusok döntő többsége a legalacsonyabb XI. fizetési osztályba tartozott. A magasabb fizetési osztályokba tartozó státusok pedig fokozatosan és arányosan csökkentek.⁴⁴⁶

A fizetési osztályokon belül fizetési fokozatokat állapítottak meg a legmagasabb – az I-től a III-ig terjedő – fizetési osztályok kivételével. A fizetési osztályokban három fokozatot alakítottak ki a IV és V. fizetési osztály kivételével, ahol csak két fizetési fokozatot hoztak létre. Míg a fizetési osztály a szakismeret elismerésére szolgált, addig a fizetési fokozatok a szakmai gyakorlat honorálására voltak hivatottak. Egy-egy fizetési fokozatban a várakozási idő három év volt. Az adott fizetési osztályba újonnan előléptetettek a legalacsonyabb fizetési fokozatba kerültek besorolásra. Kilenc év elteltével jutottak az adott fizetési osztály legfelső fizetési fokozatának a végére. Magasabb fizetési osztályba azonban abban az esetben léphettek, ha a magasabb besorolású fizetési osztályba tartozó beosztáshoz előírt magasabb képesítési követelménnyel rendelkeztek és a magasabb fizetési osztályban üresedés is előállt.⁴⁴⁷

Akik a fizetési osztály legmagasabb fokozatát elérték és ott már három évet eltöltöttek, továbbá valamilyen oknál fogva (nem volt üresedés, nem rendelkeztek a

⁴⁴⁵ Parádi József (szerk.): A magyar rendvédelem története. Osiris, Budapest, 1996. 216-217. o.

⁴⁴⁶ Az állami tisztviselők, az altisztek és szolgák illetményeinek szabályozásáról és a megyei törvényhatóságok állami javadalmazásának felemeléséről szóló 1893. évi IV. törvénycikk

⁴⁴⁷ A közszolgálati tisztviselők korpótlékáról szóló 1938. évi XXXVIII. törvénycikk

magasabb osztály betöltéséhez szükséges képzettséggel stb.) nem léphettek magasabb fizetési osztályba korpótlékban részesültek. A korpótlék mindaddig járt, amíg lehetőség nyílt a magasabb fizetési osztályba sorolásukra, például megüresedés nyomán. A magasabb fizetési osztály kezdő fizetési fokozatában azonban fizetésük nem lehetett kevesebb, mint ami az alacsonyabb fizetési osztály legmagasabb fizetési fokozatában a korpótlékkal növelt illetményük volt. A korpótlék összege a nyugdíj kiszámításába beleszámított.⁴⁴⁸

Az érettségivel, vagy magasabb képesítéssel rendelkező állami alkalmazottak pályájukat állami szolgálatban többnyire fiatalon gyakornokként kezdték. A gyakornokok fizetése volt a legalacsonyabb. Tulajdonképpen a nem létező XII. fizetési osztályt képezték. A gyakornoki idő három év volt. A három év leteltével az elméleti és gyakorlati szakvizsgák eredményes letételét követően véglegesítették a gyakornokokat.⁴⁴⁹

A tizenegy fizetési osztályba sorolt állami alkalmazottak fizetési rendszerét utánozta az alacsonyabb képzettségűek fizetési rendszere. A Magyar Királyi Csendőrségnél is ez az elv érvényesült. Ez a fizetési rendszer alkotta azt a keretet, amelyen belül a csendőrség tagjainak a karrieríve megvalósult. A legmagasabb altiszti rangokat betöltők fizetése, akiknek a szolgálati ideje a maximumhoz közeledett, elérte, illetve valamelyest meg is haladta a kezdő tiszti fizetéseket.⁴⁵⁰

A *karrierív* átlátható és egyértelmű volt. Mindenki biztos lehetett abban, hogy a kellő képesítések megszerzése nyomán a karrierje biztosított. Lényegében két rendfokozati csoportban valósult meg a Magyar Királyi Csendőrség személyi állományának a karrierje, a tiszti és a legénységi rendfokozati rendszerben, mely utóbbi a honvéd altiszti kar jellegével bírt. Karriert tehát katonai ranglétrán való feljebbjutás alkotta. A rangfokozati csoportok pedig beosztási szintekhez kapcsolódtak. A csendőrségnél katonai függelmi viszonyok és katonai rangrendszer volt érvényben. A csendőrtiszteknél a honvédtisztekkel azonos, míg a csendőr legénységnél a honvéd altiszti karával lényegében megegyező rangrendszer működött.⁴⁵¹

Az egyes állománycsoportokba való belépés képesítési feltétele kettős volt. Egyrészt meghatározott szintű állami iskolai végzettséggel kellett rendelkezni, másrészt pedig erre ráépülő szakképzettséggel. A csendőr legénység esetében ez az elemi iskola volt, és – a testület fennállása során gyarapodó időtartamú – csendőr szakképzettséget nyújtó központi „csendőrkiskola” elvégzése. Ez a rendszer a testület felállításakor toronymagasan kiemelkedett a társ rendvédelmi testületek legénységével szemben támasztott követelmények közül. A társ rendvédelmi testületek legénységi személyi állományának körében ugyanis megengedett volt az analfabétizmus. Az analfabéta testületi tagok létszámarányát a fenntartó szervezet határozta meg. A közoktatás terjedésével ez az arány fokozatosan csökkent, teljes egészében pedig a két világháború közötti időszak kezdetére tűnt el. A társ rendvédelmi testületek ettől fogva voltak képesek felzárkózni legénységi állományuk felkészítettsége tekintetében a csendőrséghez, ahol már a kezdetektől

⁴⁴⁸ A közszolgálati tisztviselők korpótléka után járó nyugdíjról szóló 2000/1940. PM rendelet

⁴⁴⁹ Az állami és vármegyei tisztviselők és egyéb alkalmazottak, valamint a honvédség, csendőrség vármegyei folyamórség és államrendőrség tagjai illetményének újabb szabályozásáról kiadó 5000/1924. ME rendelet

⁴⁵⁰ Parádi József (szerk.): A magyar rendvédelem története. Osiris. Budapest, 1996.

⁴⁵¹ Olasz György – Parádi József – Ziedler Sándor: A magyar rendvédelmi testületek rendfokozati rendszere a kiegyezéstől a rendszerváltásig. Rendvédelem-történeti Füzetek 2008/18. sz. 29-63. o.

tankönyvek segítségével készítették fel hivatásukra a csendőröket, míg a társ rendvédelmi testületeknél a verbalizmus kizárólagossága csak fokozatosan szorult vissza.⁴⁵²

A testületbe – a mintegy egy éves időtartamú csendőr tanfolyam és az eredményes próbaidő nyomán – bekerülő csendőr járőrtársi beosztásba került. A csendőr járőr mindig két fős volt, ritka esetben több fős is lehetett. Csaknem tíz évi eredményes szolgálat után kerülhetett a csendőr járőrvezetői tanfolyamra. Ennek eredményes elvégzése nyomán tölthetett be a csendőr – megüresedés esetén járőrvezetői beosztást. Aki pedig a testületnél eltöltött meghatározott szolgálati éveken belül nem végezte el a járőrvezetői tanfolyamot, azoktól a testület megvált. A járőrvezetői szint elérésének állami iskolai végzettségbeli előfeltétele a négy polgári, vagy annak megfelelő végzettség volt. Külön tanfolyamot kellett elvégezniük – az úgynevezett „őrsvezetői iskolát” – a leendő őrsparancsnokoknak. Ezen beosztást betöltő személyek körében a testület fennállása idején fokozatosan gyarapodott az érettségizettek száma. Általános alapelv volt ugyanis, hogy akik a magasabb beosztáshoz előírt iskolai végzettséggel rendelkeztek, azok magasabb rendfokozatba kerülésének a várakozási ideje a felére csökkent. A járőrtársi, majd a járőrvezetői képesítés megszerzése nyomán lényegében automatikusan érvényesült a magasabb beosztásba helyezés. A járőrvezetői tanfolyam elvégezhetőségének lehetőségéhez akkor juthatott hozzá a csendőr, amikor a legénységi rangok első csoportjának az utolsó rangját viselte. A járőrvezető képesítéssel rendelkező csendőrök pedig – a legmagasabb altiszti rang, a tiszthelyettesi rendfokozat kivételével – a kivárási idejük letöltése nyomán a legmagasabb altiszti rangot is elérhették. Az előírt állami iskolai végzettség megszerzésének minden esetben meg kellett előznie a szakképzési tanfolyamon megszerezhető szakmai képesítést.⁴⁵³

A csendőr tisztikar esetében kezdetben elégségesnek bizonyult egy diploma, amely – a speciális képzettséget igénylő beosztások mint például orvos stb. kivételével – a Ludovica Akadémia volt. A két világháború között azonban egyre inkább előtérbe került a Ludovica Akadémia mellett a jogtudományi végzettség is, elsősorban a fiatal tisztek esetében.⁴⁵⁴ Azon országokban, ahol az államhatalommal kapcsolatos sanda ambícióknak nem esett áldozatul a csendőrség intézménye, ma már általában két diploma a belépőjegy azon tanintézetekbe amelyek eredményes elvégzése nyomán valósul meg a csendőr tiszti kinevezés. Törökországban például a harmadik évezred kezdetén állították rendszerbe azt a karrierívet amely a törzstiszti rangokba való előléptetés előfeltételének az adott szakterületen belül szerzett tudományos fokozat (Ph.D.) megszerzését tekinti, bár a tudományos minősítettség egyenlőre csupán előnyt jelent és nem követelménye a törzstiszti rangba jutásnak.

Az állami alkalmazottak ellátását szabályozó azon alapelvnek, hogy az állam köteles alkalmazottai részére a társadalmi állásuknak megfelelő életvitelhez szükséges feltételeket biztosítani a fizetés és a kapcsolódó pénzbeli juttatások valamint a lakbér biztosítása mellett a harmadik eszköz a nyugdíj volt.⁴⁵⁵

Nyugdíj tekintetében is – kisebb módosításokkal – ugyanazok a feltételek vonatkoztak a fegyveres szolgálatot ellátókra, mint az állam civil alkalmazottaira. Az állami

⁴⁵² Parádi József: Rendvédelmünk képzési és képesítési rendszere 1867-1945. Rendvédelem-történeti Füzetek 2007/16. sz. 90-93. o.

⁴⁵³ Uo. valamint Olasz György – Parádi József – Ziedler Sándor: A magyar rendvédelmi testületek rendfokozati rendszere a kiegyezéstől a rendszerváltásig. Rendvédelem-történeti Füzetek 2008/18. sz. 29-63. o.

⁴⁵⁴ Parádi József: A csendőr-tisztképzés és a fizetési osztályba sorolt állami alkalmazottak szakvizsgarendszere. Rendvédelem-történeti Füzetek 2007/16. sz. 100-104. o.

⁴⁵⁵ Parádi József: A polgári magyar állam rendvédelmi testületeinek humán viszonyai 1867-1945. Rendvédelem-történeti Füzetek 2009/22. sz. 100-104. o.

alkalmazottak szolgálati ideje 40 év volt. Aki letöltötte a 40 éves szolgálati időt, vagy elérte a 65. életévét nem maradhatott aktív szolgálatban. A nyugdíj mértéke pedig az aktív szolgálati évek mértékétől függött. 10 éves szolgálati idővel, fizetésének 40 %-ra volt jogosult nyugdíj gyanánt az állami alkalmazott. Így módon valósulhatott meg az állami alkalmazottak ellátására vonatkozó alapelv a nyugdíjak esetében. A fizetési fokozatokban megállapított összegek emelése esetén az emelés a nyugdíjasokra is vonatkozott. A nyugállományban lévőknek kifizetett járandóságok összege nem maradhatott el az aktív korúakétól.⁴⁵⁶ Mivel azonban a fegyveres szolgálat jóval megerőltetőbb volt, mint a civil munkakörök betöltése, ezért a csendőrök jelentős része – más fegyveres testület tagjaihoz hasonlóan – a nyugdíjba vonulása előtt meghalt, akik pedig megélték a nyugdíjukat többségében néhány éven belül elhunytak. Ezért a fegyveres szolgálatot ellátók esetében a szolgálati idő első öt évét duplán számították.⁴⁵⁷

Előfordult azonban, hogy a fegyveres szolgálatot ellátó állami alkalmazott olyan sérülést szenvedett, vagy betegségben esett át, amely őt a további fegyveres szolgálatra alkalmatlanná tette. Ennek a megállapítására felülvizsgálati orvosi bizottság volt illetékes. A fegyveres szolgálati viszonyban lévő és gyógyítás alatt álló sérült, illetve beteg személyeket évente felülvizsgálták. Amennyiben a felülvizsgáló bizottság esélyt látott a gyógyulásra egy évvel meghosszabbították a kezelést mindaddig, amíg a szolgálatellátásra újra alkalmassá nem vált, vagy az alkalmatlanságának a véglegessége egyértelművé vált. Akiról a felülvizsgáló orvosi konzílium megállapította a fegyveres szolgálat végleges alkalmatlanságát, leszerelték a szolgálati évei szerint járó nyugdíjban részesítették. Ez a helyzet azonban nem zárta ki annak a lehetőségét, hogy az egészségügyi állapotuk miatt nyugdíjazottak a civil életben állást vállaljanak. Az állami szférában ezen réteg foglalkoztatását oly módon segítették elő, hogy a megüresedett helyek betöltésére jelentkezők közül az ő alkalmazásukat tették kötelezővé, ha a beosztás betöltéséhez előírt képesítési feltételeknek megfeleltek. Az új civil állami munkaviszonnyal újabb nyugdíjjogosultság keletkezett. A volt fegyveres testületi tag a civil beosztását akár 65 éves koráig betölthette, ha egészségi állapota megengedte, azonban második munkaviszonyára is vonatkozott a tíz éves nyugdíjszerző idő.⁴⁵⁸

Lehetőség nyílt arra, hogy a szolgálatteljesítés során elhaltak hozzátartozói számára az elhunyt fizetésével megegyező nyugdíjat állapíthassanak meg. Ezzel a lehetőséggel az illetékesek éltek is. Más esetekben az özvegyi nyugdíj az elhunyt nyugdíjjogosultsági összegének a felét tette ki. Az özvegyek számára addig járt az özvegyi nyugdíj, amíg újra férjhez mentek.⁴⁵⁹

Azok az állami alkalmazottak, akik az egészségre káros, veszélyes körülmények között végezték feladataikat – nekik járó pótlék mellett – a szolgálati idő kedvezményes kiszámítására is jogosultak voltak. Az ilyen munkakörökben eltöltött minden nyolc hónap egy évnél számított a nyugdíj kiszámítása és a hivatali ranglétrán való előrejutás tekintetében.⁴⁶⁰

⁴⁵⁶ A Magyar Királyi Csendőrség nyugdíj igényeiről szóló 1881. évi LXXI. törvénycikk

⁴⁵⁷ Az állami alkalmazottak, valamint azok özvegyeinek és árváinak ellátásáról szóló 1912/LXV. törvénycikk

⁴⁵⁸ A kiszolgált altisztek alkalmazásáról szóló 1873. évi II. törvénycikk, illetve a közszolgálatban állók illetményei, továbbá a nyugdíjasok, özvegyek és árvák ellátási díjairól szóló 7000/1937. ME rendelet

⁴⁵⁹ A közszolgálatban álló tisztviselők és egyéb alkalmazottak illetményei, továbbá a nyugdíjasok özvegyek és árvák ellátási díjairól szóló 8000/1940. ME rendelet

⁴⁶⁰ Az állami tisztviselők, altisztek és szolgák nyugdíjazásáról 1885. évi XI. törvénycikk

Az állam szolgálatában eltöltött évek után járó nyugdíj azonban nem csupán az időskorú tisztas ellátás eszköze volt. A nyugdíjat végkielégítés formájában tőkésíteni is lehetett. A végkielégítés azonban nem néhány hónapos fizetéssel megegyező nevetséges összeg volt, hanem olyan tőke, amellyel a nyugdíjas vállalkozásba kezdhett. A vállalkozás méretéhez szükséges tőke nagysága természetesen a nyugdíj összegétől függött. A végkielégítést kérőnek azonban végleg le kellett mondania minden további nyugdíj igényéről. A végkielégítést igénylők esetében az állam megvizsgálta, hogy:

- a végkielégítés összege elégséges é a tervezett vállalkozás beindításához;
- a vállalkozás valószínűsíthető jövedelme nem marad é el a kiváltott nyugdíj összegétől;
- a vállalkozás üzleti terve életképes, reális é?

A vizsgálat kedvező eredménye nyomán kerülhetett sor a végkielégítésre, ha a kérelmező felesége is egyet értett a nyugdíj végkielégítésre váltásával. A nyugdíj ugyanis – mintahogyan a fizetés is – nem egy ember, hanem a család fenntartásának finansziális alapját képezte.⁴⁶¹

Az állami alkalmazottak humán szférájának lényeges rendezési elve a karrierívhez kapcsolható. Az utóbbi évek során számos koncepció látott napvilágot a rendvédelmi szervezetekkel kapcsolatosan. Ezek az elképzelések vagy idegen országok gyakorlatát szeretnék átvenni, vagy pedig be nem vallottan nyúlnak vissza a polgári gyökerekhez. Úgy gondolom ostobaság volna szégyenleni elődeink tapasztalatainak hasznosítását. Ezek a tapasztalatok egyébként pedig, nem ellentétesek a jelenlegi európai tendenciákkal, amelyek bevezetésének a szükségességét – a külföldi megoldások hazai alkalmazását szorgalmazók – előszeretettel hangoztatják.

A karrierív lényegi vonását alkotta, hogy a személyeket a szolgálati tevékenységük minél színvonalasabb ellátásában tette érdekeltté, nem pedig abban, hogy a munkakörükön kívül eső elfoglaltságokat vállaljanak. Magasabb fizetési osztályba, illetve rendfokozati csoportba kizárólag magasabb képesítés birtokában lehetett jutni. A rendszerben lévők karrierjét az oldalsó kiskapukat protekcióval nyitogatók nem előzhették meg, nem halászhatták el előlük a legjobb beosztásokat. A szubjektívizmust és a protekcionizmust a polgári magyar állam karrierívje a lehető legnagyobb mértékben kiküszöbölte. A pályázati rendszert a kortársak az állami szférában káros jelenségnek tartották, ezért nem is alkalmazták. Ezzel szemben a magyar állam az alkalmazottairól – nyilvánvalóan alrendszerenként – úgynevezett rangfokozati névjegyzéket alakított ki. Ebben a jegyzékben szerepelt az alkalmazottak képzettsége és a végzettség elérésének időpontja. A beosztások megüresedése esetén annak a személynek kellett felajánlani a munkakör betöltését, aki az előírt képesítéssel a legrégebben rendelkezett azok közül, akik a képesítettségüknel alacsonyabb beosztásban tevékenykedtek. Amennyiben az illető nem vállalta a beosztás felajánlható volt a jegyzékben soron következő személy számára. A kortársak a

⁴⁶¹ 9000/1927. ME rendelet az állami, vármegyei, az államvasúti és az állami vas- acél- és gépgyári tisztviselőket és egyéb alkalmazottakat, valamint a honvédség, csendőrség, vámőrség, folyamőrség és államrendőrség tagjait megillető illetmények, továbbá az említetteket, valamint mindezek özvegyeit és árváit megillető ellátási díjaknak újabb szabályozása tárgyában

kölcsönösség elvén nyugvó protekcionizmus melegágyának tekintették azt a megoldást, amely szerint a munkahelyi főnökök válogathatja ki beosztottjait.⁴⁶²

A karrierív egyben biztonságot is jelentett. Nemcsak abban lehettek biztosak az emberek, hogy képzettségük gyarapítása nyomán előbb-utóbb magasabb beosztásba kerülnek, hanem abban is biztosak lehettek, hogy illetéktelenek nem előzik meg őket illetve munkahelyük nem szűnik meg, valamint tevékenységük megítélése terén a főnöki szubjektívizmus számára nem nyílik tér még abban az esetben sem, ha a mögött politikai érdekek húzódnak meg. Rendkívül megfontoltan éltek az államapparátus átszervezésének, különösen pedig új beosztások létesítésének a lehetőségével. A megfontolt fejlesztések nyomán ritkák voltak az átszervezések. A munkatársak viszonyt teljes felelősséggel tartoztak tetteikért. Igaz viszont, hogy elsősorban nem a felettesieknek, hanem a törvényeknek tartoztak felelősséggel. Az elbocsátás is ritka volt, hiszen arra lényegében csak akkor kerülhetett sor, ha az illető bizonyított törvénysértést követett el, vagy ha munkaköre betöltésére alkalmatlannak bizonyult. Ez utóbbi esetben azonban ki kellett vizsgálni felvétele körülményeit és meg kellett állapítani a felvételt jóvá hagyó személy felelősségét.⁴⁶³

Összességében tehát megállapítható, hogy a Magyar Királyi Csendőrség a polgári magyar államhoz szorosan kapcsolódó rendvédelmi testületként kiváló eredményeket ért el a rend fenntartása terén. Feloszlására nem szakmai, hanem politikai indítékok nyomán került sor. Belső függelmi viszonya – mint a csendőrség szervezettípus valamennyi tagjánál – katonai volt. Egyben pedig a magyar államban egységes humán rendszer érvényesült a személyi állomány körében, kisebb – a fegyveres szolgálatból fakadó – korrekciókkal.

Ez a humán rendszer a jelenleginél sokkal hatékonyabbnak bizonyult. Bizton állítható, hogy a testület irigylésre méltó eredményeit a személyi állományának köszönhette. A személyi állomány hatékonysága pedig a korabeli humán viszonyok következménye volt.

Sajnálatos módon a harmadik évezred elején a magyar állam humán viszonyai származékosak ahhoz képest amelyek a XX. század elején már megvalósultak. Véleményem szerint néhány évtizeden belül nincs is remény arra, hogy a humán viszonyok terén elérjük a saját 100 évvel korábbi színvonalunkat. Majd, ha elérjük a korábbi eredményeinket számíthatunk arra, hogy megvalósulnak rendvédelmünk terén azok az eredmények, amit a magyar rendvédelmi testületek élükön a csendőrséggel a XX. század elején már produkáltak.

Úgy gondolom azonban, hogy a múlt sérelmein rágódó magatartási formák nem visznek bennünket előre. Minden bizonnyal elérkezett annak az ideje, hogy a rendvédelmi szervezetek történelmi epizód szerepei helyett a fennállásuk teljes időszakában produkált eredményeik alapján ítéljük meg e testületeket és hasznosítsuk a tapasztalataikat. Illendő volna szakítani azzal a gyakorlattal, amely a szidó származású honfitársaink gyötrelmeivel szeretné álcázni a hatalom hajdani kisajátítására irányuló sanda szándékot. Véleményem szerint az ilyen törekvések ízléstelenek és a tudomány lényegével ellentétesek.

Álláspontom szerint a csendőrséggel kapcsolatosan felül kell bírálni a rendszerváltás után kialakult egyik tévhitet is. E tévhit szerint a rendvédelem terén a

⁴⁶² Parádi József: A polgári magyar állam rendvédelmi testületeinek humán viszonyai 1867-1945. Rendvédelem-történeti Füzetek 2009/22. sz. 100-104. o.

⁴⁶³ Uo.

militáns viszonyok helytelenek és károsak. Ez bizony nyilvánvaló számárság, amelyet nem csupán a magyar rendvédelem-történet, hanem a nemzetközi tapasztalatok is cáfolnak.

Nézetem szerint az előítéletek felszámolásával, a téma prekonceptiómentes megközelítésével érhető el a hazai és a nemzetközi rendvédelem tapasztalatainak általánosítása által a magyar rendvédelem újjászervezése és hatékonyabbá tétele.